

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ

В статье рассмотрены некоторые аспекты разработки и применения психодиагностических процедур. Обозначены проблемные аспекты исследования эмоционального состояния личности относительно той или иной стороны ее общения или деятельности. Предложена методика исследования эмоционального состояния учащихся на занятиях.

The article is conceded some aspects of the problem of development and application of psychodiagnostic procedures. The problem aspects of investigation of person's emotional conditions relative to some kind of communication or activity were designated. The method of testing of student's emotional conditions on the lessons was suggested.

Вступ

Проблемі дослідження емоційності та емоційних станів на сьогоднішній день науковцями та психологами всіх рівнів приділяється достатньо уваги. Існує багато методів діагностики емоційної сфери особистості, написано достатню кількість наукових робіт, але на жаль достовірність параметрів визначення емоційного стану особистості є досить проблематичною категорією у практичній психології, і в даному аспекті одним із значущих питань є уникнення соціально бажаних відповідей та суб'єктивізму в інтерпретації даних.

Взаємодіючи з навколишнім середовищем, з іншими людьми, виконуючи соціальну роль чи проводячи аналіз власних дій, людина певним чином переживає певне ставлення до того, що з нею відбувається, відчуваючи цілий спектр емоційних станів. Емоції виражають стан людини, її відношення до навколишнього світу і залежать від різних складових психологічної структури особистості – темпераменту, емоційної стійкості, ієрархії потреб та мотивів та ін. Емоційні переживання носять суто особистісний характер і виступають лакмусовим папірцем у визначенні особистісно значущих відносин. Психічні стани можуть позитивно впливати на виконувану діяльність, на процес спілкування, а можуть і дезорганізувати їх, тобто здійснювати регулюючий вплив. Отже, визначення емоційних станів людини, особливо у дитячому та юнацькому віці, є важливим моментом у психодіагностичній практиці.

Виклад основного матеріалу

Розглянемо основні діагностичні процедури, направлені на визначення тих чи інших параметрів емоційної сфери особистості. Як правило, для діагностики емоційних станів людини використовується метод спостереження, що сам по собі є недостатньо надійним методом і вимагає від інтерпретатора високого рівня кваліфікації та вміння відокремлювати суб'єктивну оцінку. Психологічна література пропонує сучасному психологу велику кількість стандартизованих анкет та

шкал для дослідження емоційності людини [1]. Розглянемо особливості застосування деяких із них, а також можливість застосування у студентському середовищі:

- оціночна шкала емоційних проявів дитини. Метод оснований на спостереженні з подальшою бальною оцінкою інтенсивності емоційних проявів дитини. Недоліком даного методу є суб'єктивність спостерігача;

- рисувальні проби. Група методів, в основу яких покладено семантика кольору, зокрема тест Люшера та його модифікації. Позитивним моментом даної методики є можливість використання на різних вікових категоріях респондентів;

- тест тривожності (Р.Темпл, М.Доркі, В.Амен), представляє собою набір стандартизованих карток із зображенням життєвих ситуацій без намальованих облич. Даний тип тестів можливо застосовувати лише при індивідуальному консультуванні;

- вивчення емоційного ставлення до школи. Дитині пропонуються слова-антоніми, які не обхідно розташувати у відповідності приналежності школяру чи дошкільнику. На нашу думку, даний тест має низький показник валідності, а також є неможливим у використанні відносно студентів;

- метод незакінчених речень. Дозволяє проаналізувати проблемні зони та страхи особистості по відношенню до різних сфер спілкування та діяльності;

- шкала явної тривожності СМАС. Призначена для виявлення тривожності як відносно стійкого утворення у дітей. Представлена у вигляді стверджень, відносно яких необхідно вказати вірність чи ні. За даними автора має високий рівень валідності та продуктивності;

- шкала особистісної тривожності А.М Прихожан та тест шкільної тривожності Філіпса. Перевагою даних тестів є можливість виділити певну зону реальності, що викликає відчуття тривоги, незалежно від того чи може дитина самостійно розпізнати свої переживання, але мають обмеження стосовно віку респондентів [2]. При адаптуванні питань, метод може успішно застосовуватися стосовно юнацького віку.

Отже, незважаючи на досить велику кількість існуючих психодіагностичних методів, питанні визначення емоційного відношення студентів до процесу навчання і досі лишається відкритим.

В рамках нашого дослідження було поставлено завдання розробки методу визначення емоційного стану студентів на уроках з можливістю використання як в індивідуальному, так і в груповому консультуванні. Даний метод не претендує на універсальність, але дозволяє вирішити ряд актуальних завдань психологічної практики. Слід також зазначити, що для дослідження достовірних емоційних станів, методику можливо застосовувати після проходження особистістю адаптаційних періодів. Таке застереження робиться для виключення можливого діагностування ситуативної тривожності.

Методика дослідження емоційного стану учнів на занятті

Загальні положення. Методика дослідження емоційного стану учнів на занятті базується на аналізі вибору кольорів для позначення своїх емоцій. За основу взято восьмикольоровий тест Люшера [4] – проєктивну методику дослідження особистості, де вибір певних кольорів відповідає наступному емоційному стану:

- червоний, жовтий, зелений – розглядаються як позитивне ставлення до відвідувань певної дисципліни студентом;
- синій, фіолетовий – як нейтральне ставлення;
- сірий, коричневий та чорний – розглядаються в негативному сенсі.

Мета роботи. Методика призначена для діагностування емоційного стану учнів у навчальному процесі. Даний підхід дозволяє вирішити наступні завдання:

1. Емоційний стан окремої особистості на конкретному занятті;
2. Загальний емоційний стан учні у навчальному закладі;
3. Загальний емоційний стан учнівської групи на заняттях;
4. Емоційне відношення учнів до відвідування занять певного викладача.

Виходячи із запропонованих цілей, дану методику можна розглядати як проєктивну при аналізі рисунчастого матеріалу, так і як метод узагальнення незалежних характеристик, при аналізі даних, отриманих від різних учнів різних груп.

Стимульний матеріал. Бланк на якому накреслені квадратики із зазначеними назвами предметів, а також певних станів – поганий та гарний настрій, настрої удома, в навчальному закладі, у момент діагностування, 8 олівців та

ластик. На бланку вказується прізвище, ім'я, по-батькові, № групи, факультет.

Інструкція для дослідника. Респондентам пропонується розфарбувати квадратик певним кольором із восьми запропонованих – чорним, червоним, зеленим, синім, жовтим, коричневим, фіолетовим або сірим.

Інструкція для досліджуваного. «Перед тобою лежить аркуш паперу, на якому зображені квадратики. Я пропоную тобі відобразити у кольорі свій настрій. Розфарбуй кожен квадратик тим олівцем, який настрої ти відчуваєш у цей час».

Обробка результатів. Інтерпретація результатів в залежності від цілей дослідження може проводитись у декілька етапів:

1. Індивідуальні показники кожного респондента. Спочатку відбувається диференціація того, як учень позначає свій поганий і гарний настрій, далі – емоційний стан на даний момент. При негативному емоційному стані в момент дослідження результати вважаються недійсними. Значення позитивного і негативного станів необхідно при розбіжностях у сприйнятті кольорів учнем та класичному визначенні. У випадку, коли респондент позитивними чи негативними обирає кольори не основного ряду, необхідно на це робити поправку при інтерпретації результатів, та зазначати у протоколі.

2. Емоційний стан учня на занятті. Далі ми оцінюємо які заняття в учня викликають позитивні, а які негативні емоції. Червоний, жовтий, зелений, синій кольори позначають позитивний стан дитини на уроці; чорний, коричневий – негативний емоційний стан; фіолетовий – швидше позитивний, ніж негативний; сірий – швидше негативний, ніж позитивний емоційний стан учня на занятті. Якщо респондент не зафарбував певний квадратик, тобто лишив його білим, вважати емоційний стан за даною категорією як невизначений або швидше негативний.

3. Емоційний стан групи на занятті. Після визначення індивідуальних показників кожного учня, за необхідністю, робиться узагальнення показників по групі. Спочатку визначається загальна емоційна тенденція за параметром «Мій настрій у навчальному закладі». Далі аналізується тенденція емоцій у групі по кожній із запропонованих дисциплін.

4. Емоційне ставлення учнів до викладача. При необхідності, на основі отриманих результатів по кожній групі, є можливість інтерпретації даних емоційного стану учнів різних груп на заняттях у певного викладача. При цьому аналіз отриманих результатів трактується як «швидше позитивна чи негативна тенденція».

Перевірка достовірності отриманих результатів. Для перевірки достовірності узагальнених

результатів пропонується використовувати критерій хі-квадрат (χ^2).

Узагальнена розрахункова формула виглядає наступним чином:

$$\chi^2_{em} = \sum_{i=1}^k \frac{(f_e - f_m)^2}{f_m} \quad (1)$$

де f_e – емпірична частота

f_m – теоретична частота

k – кількість розрядів (альтернатив)

Альтернативи дослідження:

1 – емоційний стан на уроці позитивний;

2 – емоційний стан на уроці швидше позитивний ніж негативний;

3 – емоційний стан на уроці швидше негативний ніж позитивний;

4 – емоційний стан на уроці швидше негативний.

Теоретичні частоти мають бути однаковими і розраховуються за формулою:

$$f_m = \frac{n}{k} \quad (2)$$

де n – кількість досліджуваних у вибірці.

Для розрахунку використовуємо таблицю,

Таблиця

Альтернативи	f_e	f_m	$\frac{(f_e - f_m)}{f_m}$	$\frac{(f_e - f_m)^2}{f_m^2}$	$\frac{(f_e - f_m)^2}{f_m}$
1					
2					
3					
4					
Суми					$\chi^2_{em} =$

Для знаходження табличного значення $\chi^2_{кр}$ для двох рівнів значущості, слід визначити число ступенів свободи за формулою: $\nu = k - 1$. В нашому випадку $k = 4$, отже $\nu = 4 - 1 = 3$. Критичні значення критерію χ^2 для рівнів значущості $P \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$ при числі ступенів свободи $\nu = 3$:

$$\chi^2_{кр} = \begin{cases} 7,815 \text{ для } P \leq 0,05 \\ 11,345 \text{ для } P \leq 0,01 \end{cases}$$

Окремою проблематикою розробки даної методики стала перевірка її надійності та валідності. Сучасні дослідження наводять досить неоднозначні дані з приводу можливості проведення перевірки надійності проєктивних тестів взагалі [3]. Критичне відношення до надійності даної групи тестових методик зумовлено наявністю залежності результативності тесту не стільки від відповідей досліджуваного, скільки від досвіду

експериментатора. Що, в свою чергу, приводить до суб'єктивізму отриманих результатів.

Перевірка надійності методу проводилась на базі Палацу творчості дітей та юнацтва (м. Хмельницький), спеціалізованої середньої школи №197 (м. Київ) та за участі студентів психологічного напрямку Національного авіаційного університету (м. Київ). Для перевірки надійності використовувався метод розщеплення, також отримані дані порівнювались з результатами опитування та спостереження. За результатами перевірки розроблений метод діагностики емоційного стану учнів на заняттях має надійність у межах $0,6 \div 0,75$, що є достатнім для використання у психологічній практиці.

Отже, розглядаючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки. Незважаючи на досить широке висвітлення проблеми визначення емоційного стану особистості стосовно тієї чи іншої сторони її спілкування чи діяльності, дане питання і сьогодні є актуальним для практичної психології. Існуючі методи дослідження емоційності мають не тільки певні переваги, але й обмеження у застосуванні. Таким чином, розробка ефективних методів діагностики, що будуть вирішувати певні завдання, повинно бути одним із напрямків дослідницької роботи психологів. Запропонована нами методика дослідження емоційного стану учнів на заняттях має за мету вирішення актуальних завдань психологічної практики.

У статті розглянуто деякі аспекти проблематики розробки та застосування психодіагностичних процедур. Визначені проблемні аспекти дослідження емоційного стану особистості стосовно тієї чи іншої сторони її спілкування чи діяльності. Запропонована методика дослідження емоційного стану учнів на заняттях.

Ключові слова: діагностичні процедури, емоційність, емоційні стани, надійність тесту.

Список літератури

1. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2006. – 528 с.
2. Головей Л. А. Практикум по возрастной психологии : учеб. пособ. / Л. А. Головей, Е. Ф. Рыбалко. – СПб. : Речь, 2006. – 668 с.
3. Гуревич К. М. Дифференциальная психология и психодиагностика. Избранные труды / К.М. Гуревич. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
4. Драгунский В. В. Цветовой личностный тест: практическое пособие / В. В. Драгунский. – Мн. : Харвест, 1999. – 448 с.

